
Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı

Ordinary Language Philosophy and Austin's Theory of Speech Acts

VEDAT ÇELEBİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Received: 13.03.14 | Accepted: 07.06.14

Abstract: The theory of speech acts that is the basis of our study moves from the premise that saying something is do something. In order that performance refers to the action and speech raefers to the language in the speech acts concept, with a general define speech acts can be expressed as a structure which contains acts that need language for having been came true, and when certain conditions are provided saying something means to do something. At this point, in our every day speech it is wanted to be showed that a lot of sentences which we do not have any statement but have performance, give promise, ask a favour etc are not meaningless at all. This study, with literature review for this issue has been making use of primary and secondary sources.

Keywords: Austin, ordinary language philosophy, meaning, speech acts, classification of speech acts.

Giriş

Söz edimleri kuramı; anlam sorunlarına, dilin kullanımına bakılarak çözüm bulunması gerektiğini belirten, gündelik dil felsefesi geleneğinin öncü düşünürlerinden Austin'in 1930'larda geliştirdiği ve 1955'de Harvard'da verdiği derslerde ayrıntılarını açıkladığı bir kuramdır. Filozofun ölümünden sonra 1962'de yayınlanan *How to Do Things with Words* adlı kitabıyla da düşünce dünyasına sunulmuştur. Austin'in bu eseri çalışmamızın hareket noktasıdır. J. L. Austin'in geliştirdiği söz edimleri kuramı, dilin farklı kullanım biçimleri ve işlevlerini öne çıkarması açısından, özellikle döneminin sınırlayıcı ve indirgeyici dil görüşüne göre, kapsamlı bir dil kuramı olma özelliğine sahiptir. Söz edimleri kuramının kullanım açısından anlamlı bir değerlendirme yaklaşımı olduğu söylenebilir.

Söz edimleri kuramı dil üzerinde yapılan felsefi bir çalışmadan meydana gelir ki bu çalışma konuşmacı ve dinleyicinin söyledikleri ve davranışları, kişilerarası bir konuşmada kişilerin deneyimlediği edim, hareket ve olaylar arasındaki ilişkiyi gösteren mantıksal kuralların saptanmasına ilişkin bir girişimdir. Söz edimi kavramında edim eyleme, söz ise dile gönderme yapmaktadır. Mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ilkesine karşı çıkan gündelik dil felsefesi, olgusal bildirimler dışındaki tümceleri de kapsayacak bir anlam kuramı oluşturmayı hedefler. Bu yüzden doğrudan olgusal saptamalar olanlar dışındaki tümce örneklerini, özellikle günlük dilde sık sık kullanılanları ele alır.

Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı

Analitik felsefenin ikinci döneminde temel anlayışın, dilin değişik kullanımlarına yöneldiği ve dilin incelikleri üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Dil artık, ilk dönemdeki aksine kusursuz bir mantıksal biçime dayandırılmaz, değişik kullanım biçimleri ve işlevleri açısından ele alınır. Bu anlamda gündelik dilcilerin, dile artık doğruluk-yanlışlık karşılığı içinde bakmaları söz konusu değildir. Dil, günlük etkinliklerin bir parçası olarak görülür ve böyle bir bağlantılılık içinde değerlendirilir. Dolayısıyla birinci dönem analitikçilerden ayrı olarak gündelik dilciler, dili, bir edim alanı içinde ele alır. Dili, konuşanın ve dinleyenin yönelimleri, edimleri vb. açısından değerlendirirler (Ricoeur, 2000: 27).

Gündelik dil, teknik dilin onun üzerinde inşa edildiği temeldir. Gün-

delik dil bütün özel terim üretme etkinliklerinin ve onları açıklayan araştırmaların kavramsal temelinde yer alır. Gündelik dil bir topluluğun her türden deneyimini yansıtır ve o bize dünya hakkında bir şeyler öğretir. Bu bakımdan, gündelik konuşmanın sahip olduğu hazinenin zenginliğinin soruşturulması bizi gerçeklik hakkında ya da en azından gerçekten var olan verili bir dilsel topluluktan türetilen kavrayış hakkında bilgilendirebilir (Rossi, 2001: 48).

Çağdaş Fransız düşünürü Michel Foucault, dilin kullanımı ile düşünme biçimleri arasında bir ilişki kurar. Foucault, farklı tarihsel dönemlerde dilin işleyişinin farklı olduğunu, dolayısıyla her dönemde değişik düşünme biçimlerinin ortaya çıktığını savunur. Modern çağda Foucault'ya göre, dilin nesnelleşmesiyle dilin gerçek şeylerin gerçek düzenini temsil edeceği düşüncesi, dilin temsil yetkisi sorgulanır hale gelmiştir. Böylece mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ilkesinden hareketle anlamlılık koşulu olarak ileri sürdüğü dilin dünyadaki şeyleri temsil etmesi gerekliliği anlayışı etkisini kaybetmektedir. Foucault, klasik çağ söz konusu olduğunda temsil edilmemiş hiçbir şeyin belirli bir şey olamayacağını ve dilin düşüncüyü, düşüncenin kendi kendisini temsil ettiğini öne sürer. Ona göre klasik çağda Genel Dilbilgisi, işaretler ve temsil hakkındaki genel bir teori ile açıklanır. Bu da klasik epistemenin dili, düşünceden ayırmadığı anlamına gelir. Modern çağda ise Foucault'a göre, temsilin anlamı olduğu gibi taşıyabilen ya da doğru anlam yaratan bir iletişim biçimi olmadığı anlayışı ortaya çıkmaktadır (Urhan, 2013: 141-142). Ona göre on dokuzuncu yüzyıldan itibaren, kendi içine kapanmış, kendine özgü yoğunluğuna kavuşmuş, yasalarını ve kendi nesnellliğini ortaya koymuş olan dil, canlı varlıkların ve yaşamın, servetin ve değerın, olayların ve insanların tarihinin yanında bir bilgi konusu haline gelmiştir (Urhan, 2013: 157).

Bu doğrultuda çağdaş dil felsefesindeki dönüşüm kendisini temsil düşüncesinden, gündelik dile geçiş olarak ortaya koymaktadır. Gündelik dilci filozoflara göre, dilin temel işlevi, mantıkçı-pozitivistlerin ileri sürdüğü gibi dünyayı resmetmek, olguların tasarımını sunmak değildir. Bunun dilin işlevlerinden yalnızca biri olduğunu, ana işlevinin ise insanlar arası iletişimi sağlamak olduğunu düşünmektedirler. Bu dönem genelde Wittgenstein'in ikinci dönem çalışmalarıyla başlatılır. Ancak bu gündelik dil felsefesine genel biçimini kazandıran Austin'dir.

Wittgenstein, *Philosophical Investigation* adlı çalışması, kendisinin birinci dönem çalışmalarına yönelik ciddi bir eleştiriyi başlatır ve bu çalışmasıyla, ilk dönemdekinden oldukça farklı bir dil kavramı geliştirir. Bu da aslında birinci dönemki dil görüşünden bir kopuşu ve de gündelik dil felsefesinin doğuşunu gösterir. Wittgenstein bu yapıtta, birinci dönemdekinin aksine anlamı sözcüğün kullanımda arar. Böylece Wittgenstein'in ilgisinin, *Tractatus*'ta betimlendiği biçimiyle, insan davranışlarından ve yaşamından kopuk, mantıksal olarak kusursuz bir dil kavramından geri bir dönüşle, insan yaşamına doğru kaydığım ve dilin doğasına, ne olduğuna ilişkin bir soruşturmanın yerini, onun nasıl kullanıldığına ilişkin bir soruşturmanın aldığı görülür (Pears, 1966: 25).

Artık Wittgenstein için anlam, sözcüklerin ya da anlatımların gündelik dil içindeki kullanımlarında belirlenecektir. Sözcüklerin veya anlatımların gündelik dil içinde kullanım biçimleri, konuşanın onu gündelik dil içinde nasıl kullandığı ya da kullanma biçimleri yeni anlam öğretisinin temelini oluşturacaktır. Artık bir sözcüğün ya da anlatımın anlamı olarak gösterilecek belirli bir dayanak yoktur. Buna örnek olarak "oyun" sözcüğü verilebilir. Wittgenstein'a göre, oyun sözcüğüne karşılık gelecek ve tek tek bütün oyunlar düşünüldüğünde, tümünde ortak olacak bir şeyi kapsayan bir tanımın yapılamayacağı, sözgelimi kart oyunları, satranç ya da bir çocuğun duvara topu atıp yakalaması vb.; ancak benzerliklerin ve akrabalığın olduğu görülecektir. Bundan dolayı da, tam bir tanımlamanın yerini, bir sözcüğün çeşitli kullanımlarının bir diğeriyle nasıl ilişkili olduğunu gösteren "aile benzerliği" kavramı olacaktır (Katz, 1966: 72).

Gündelik dilin en önemli temsilcilerinden Austin, "How to Do Things With Words" isimli eserinde yaptığı felsefeye "gündelik dil felsefesi", "dilci felsefe", "analitik felsefe" ya da "dil çözümlemesi" denmesini istememektedir. Austin, bu felsefe anlayışına "dil fenomenolojisi" denebileceğini söyler. Austin, kendisinin de bir üyesi olduğu Anglo Amerikan düşünce dünyasına o sıralarda egemen olan mantıkçı pozitivist felsefe anlayışını ret ederek gündelik dil üzerinden felsefeye yeni bir başlangıç yaptığını düşünmekte ve yaptığına fenomenoloji demektedir (Austin, 2009: 18-19). Austin, dilin kullanışlarını çokçu bir açıdan ele almaktadır.

Dilin görevleri eskiden beri sanıla geldiği gibi betimleyici, gözlemleyip saptayıcı bir çerçeveye sıkıştırılmaz. Sıkıştırılırsa, birçok zarara yol açmış olan be-

timleme yanıltısına (descriptive fallacy) düşülür. Dil, evreni olduğu gibi bırakmayıp evrene değişiklikler getirmekle işin, eylemin önemli özelliğini paylaşır. Dilin bir değil birçok, hatta sonsuz görevleri olduğu öne sürülebilir. Nitekim evrene bakıp bulduğunu sergileyen sözcüklerin, konuşmaların yanında eylemsel, sözleşmecî, duyurucu, yargılayıcı, yetki kullanıcı, işle bağlayıcı, davranışçı ve daha başka benzeri deyimler yer alır. Bütün bu deyimler sözün, bir şey söylemekle yetinmediğini; ayrıca birini etkileme amacı güttüğünü; bu çeşit sözlerden bir bölümününse bir eylem gerçekleştirdiğini, yani etkiyi başardığını ortaya koymaktadır (Uygur, 2000: 37).

Austin'e göre, gündelik dilin uzun bir tarihi vardır ve insanlar tarafından uzun dönemlerdir çeşitli ayrımlar yapmak da dâhil olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Gündelik amaçlar için kullanılan bu dilin insan hayatı için vazgeçilmez bir değeri vardır. İnsan onun sayesinde erili dışilden, canlıyı cansızdan, dostu düşmandan, köşeyi yüzeyden, daireyi kareden ayırır. Gündelik dil içerisinde listesi neredeyse sonsuza dek uzayan bu ayrımlar nedensiz değildir. Her ayrımların insanın hiç bitmeyen dünyevi etkinlikleriyle ilgili bir amacı vardır (Austin, 2009: 182).

Austin'de insanların kelimeleri sadece doğruluk ölçüsünden hareketle tarif edemeyeceklerini belirtir. Doğru veya yanlış diyemediğimiz cümlelerin varlığını ileri sürer. Wittgenstein'de dilin bir temsil sistemi değil her tür sosyal faaliyet için bir araç olduğunu düşünür. Önerdiğinin ne anlama geldiğini değil, ne işe yaradığını sorun der (Bach, 1998: 2).

Austin, günlük dilde sözcüklerin anlamından da söz edildiğini kabul eder. Ancak, ona göre, bir sözcüğün anlam taşıdığını söylemek demek, aslında, o sözcüğün geçtiği anlamlı cümleler olduğunu söylemektir. Sözcüğün anlamını bilmek demek de sözcüğün geçtiği cümlelerin anlamını bilmek demektir. Bu anlamda sözcüklerin bütün yaptığı, sözcüğün geçtiği cümleleri anlamak için bir takım önerilerde bulunmaktır (Austin, 1979: 56). Dolayısıyla, günlük yaşamda sürekli olarak karşılaştığımız "X sözcüğünün anlamı nedir?" biçimindeki sorulara yanıt verirken yapılacak iki şey vardır: (1) "Sözcüğün dizim bilgisini açıklamak", yani X'in ne olduğunu betimleyip sözcüğün kullanılabildiği ve kullanılamayacağı cümle örnekleri vermek; (2) "sözcüğün anlam bilgisini göstermek." Amaç soruyu soran kişinin, sözcüğü içeren cümleler aracılığıyla doğru olarak betimlenen durumları gözünde canlandırmasını, hatta yaşamasını sağlamaktır. Ancak

soruna sözcüklerin anlamı sorunu diye bakanlar bu sorulara verilen yanıtla yetinmemişlerdir; daha genel bir soru, yani sözcüğün anlamının, ya da anlamın ne olduğunu sormuşlar, sonra da onun “bir kavram”, “soyut bir ide”, “imge” benzeri duyular sınıfı olduğu yanıtını vermişlerdir. Oysa hem soru hem de yanıt olanaksızdır; çünkü bir sözcüğün X’in anlamı denilen doğal ve gözle görülür, elle tutulur bir karşılığı yoktur (Austin, 1979: 57-60).

Bu noktada belirtmeliyiz ki, Oxford düşünürü J. L. Austin’in çalışması birçok açıdan dile karşı takınılan geleneksel ve etkileyici tutumlara verilen bir tepki olarak karşımıza çıkmaktadır. Austin’in karşı çıktığı bu tutumlar şu durumları varsayar: (1) Dildeki temel cümle tipi bildirimseldir. (2) Dil kullanımının esas amacı durumu tanımlamaktır. (3) Söylenenlerin anlamı, gerçek veya yanlış olup olmadıkları açısından tanımlanabilir.

Bu varsayımlar mantıkçı pozitivistler olarak tanınan düşünür grubu ile ilgilidir. Mantıkçı pozitivist terimi ilkin Viyana Çevresindeki matematikçi ve mantıkçı düşünürler için kullanılmıştır. Bu düşünürler için önem arz eden konu bir cümlenin anlamı o cümlenin doğrulanabilirliğine istinaden ne derece kısaltılabilir olmasıyla ilgilidir (Saeed, 2003: 223). Özet olarak, söz söyleyerek bir etkinlikte bulunduğu üzerinde duran dilciler söz edimleri kuramını geliştirmişlerdir. Bu kuramın gelişmesinde belirleyici olan etken, dil çalışmalarında ilginin dilin yapısı, anlamları ve kurallarına değil de bunların dilin kullanıldığı toplumsal bağlam içerisinde hangi işlevleri yerine getirdikleri konusuna kaymasıdır.

Mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ilkesine karşı çıkan gündelik dilciler, olgusal bildirimler dışındaki tümceleri de kapsayacak bir anlam kuramı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu yüzden doğrudan olgusal saptamalar olanlar dışındaki tümce örneklerini, özellikle günlük dilde sık sık kullanılanları ele almışlardır.

Neo-pozitivistlerin doğrulanabilirlik ölçütü, anlamlı ifadeleri olgular üzerine dile getirişler olan önermelerle sınırlamaktaydı. Bunun sonucu olarak, aslında anlamlı olan pek çok sözcelem, sahte önerme sayılarak bir kenara itilmekteydi. Viyana Çevresi filozoflarının doğrulanabilirlik ile anlamlılık arasında kurdukları gereklilik ilişkisi bir yanlış barındırmaktaydı. Denkel’in de belirttiği gibi, anlamlılık doğru ya da yanlış olmak için zorunlu bir koşul olduğu halde bunun tersi geçerli değildir (Denkel, 1981:

86). Sonuç olarak, doğrulanamayan ya da yanlışlanamayan sözcelemler, Austin'in ifade ettiği gibi anlamlı olabilmektedir.

Söz Edimleri Kuramı ve Austin

Şimdi de gündelik dil ile söz edim kuramı arasındaki ilişkiye değine-
lim. Anlam sorunlarına, dilin kullanımına bakılarak çözüm bulunması
gerektiğini belirten, gündelik dilsel felsefe geleneğinin düşünürlerinden
Austin'in 1930'larda geliştirdiği ve 1955'te Harvard'ta verdiği derslerde
ayrıntılarını açıkladığı kuram, söz edimleri kuramıdır. Belirtmemiz gere-
kirki bu kuram, filozof John Roger Searle tarafından daha da geliştirilmiş-
tir (Finch, 2000: 180).

Söz edimleri terimi, alışlagelmiş dil üzerinde yapılan felsefi bir ça-
lışmadan meydana gelir ki bu çalışma konuşmacı ve dinleyicinin söyledik-
leri ve davranışları, kişilerarası bir konuşmada kişilerin deneyimlediği
edim, hareket ve olaylar arasındaki ilişkiyi gösteren mantıksal kuralların
saptanmasına ilişkin bir girişimdir. Özellikle kapsam tarafından aydınlatı-
lan soru “belirgin bir özellik taşıyan bu seslere ne denir?” örneğin kipte
gramer olarak zorunlu olan sayısız cümle belki de farklı işlevlere sahiptir
ya da farklı bir söz edimi sayılır (Bell, 1991: 173).

Genel bir tanımla söz edimi, gerçekleştirilmesi için dile gereksinim
duyulan eylemleri gerçekleştirmeye yarayan ve amacı konuşucuların bir-
birleri karşısındaki durumlarını değiştirmek olarak ifade edilebilir. Söz
edimleri kuramının eylem açısından anlama bir yaklaşım olduğu söylenebi-
lir. Edim, söylemi aşar ve söylemesi kolay yapması zor gibi atasözleri söz
ve edim arasındaki ayrımı net bir biçimde belirler. Ancak sanılanın aksine
Austin bu ikisi arasında çoğu zaman net bir fark olmadığını ifade etmiştir.
Austin, kelimelerin kendi içlerinde edimi barındırdıklarını ve bu söz
edimlerinin sistematik bir biçimde ele alınıp incelenebileceklerini fark
eden ilk düşünürlerden biridir (Peccei, 1999: 43).

Herhangi bir söz ortamında veya iletişimsel durumda dinleyici, ilk
olarak ifadenin bu dili ciddi bir biçimde kullandığı ve dinleyicileri ile ileti-
şim kurmaya çalıştığı varsayımından yola çıkar. Başlangıçta konuşmacının
yalın yani anlatmak istediklerini birebir anlattığını varsayar ve bu sebepten
dolayı konuşmacının yalın olarak ne anlatmak istediğini anlamaya
çalışır. Eğer anlamazsa bu durum, konuşmanın makul bir biçimde yalın

bir tercümesinin yapılamadığı ya da konuşma esnasında söylenen sözlerin mecazi anlamda söylendiğine istinaden bir takım ipuçları bulunduğunun göstergesidir. Ancak bu durumda konuşmacı mecazi anlamda ne demiştir? Konuşmacı söylediklerinin aynıyla, bu noktada söylenenlerin işlevsel anlamına getirilmiş bulunmaktadır (Richards & Schmidt, 1986: 35).

Belirtmemiz gerekir ki, söz edimleri kuramı, Austin'le birlikte ortaya çıkan yeni bakışı paylaşan bir kuramdır. Her şeyden önce sözcüğü değil, tümceyi temele alan bir bakıştır. Daha da önemlisi, zihinci ve göndergeci kuramların bilgi felsefesi çıkışlı olmalarının bir sonucu olarak yalnızca bildiri cümlelerini, yani bir doğruluk değeri olan cümleleri dikkate almalarına karşılık, bu kuram bildiri cümleleri yanında, soru, emir, istek vb. cümleleri de açıklayabilecek bir kuramdır. Dili kullanmanın bir davranışta bulunmak, daha açık bir deyişle konuşan kişinin uyarım koşullarına gösterdiği tepki olduğunu ileri sürer ve anlamı uyarım koşulları ile tepki kavramlarının kılavuzluğunda açıklamaya çalışır (Alston, 1965: 25-26).

Söz edimleri kuramının kurucusu olan Austin, ilk olarak betimleyici ve edimsel ifadeler arasında ayırım yapmıştır. Betimleyici ifadeler düz cümlelerdir; işlevleri bir olayı, işlemi ya da durumu betimlemektir. Bu ifadeler doğru ya da yanlış olma özelliğine sahiptir. Edimsel ifadeler ise doğruluk değerine sahip değildir; bir şeyin durum olup olmadığını belirtmekten ziyade iş yapmak için kullanılırlar (Lyons, 1979: 726).

Austin'e göre, doğru ya da yanlış olmayan; buna karşılık, gündelik konuşmalarımızda kullandığımız ve kendileriyle bir takım eylemler gerçekleştirdiğimiz söylemler vardır. Sözelimi, "istek belirten anlatımlar, emirler, ünlem cümleleri vb." Ancak Austin, birtakım felsefecilerin yine de, yalnızca olgulara ilişkin bildirimde bulunan veya durumları doğru ya da yanlış olarak betimleyen ifadeleri ilgilenmeye değer bulduklarını belirtir (Austin, 1979: 233). Edimsel bildirim ile gözlemsel bildirim arasındaki bu ayırım bizzat Austin'in kendisi tarafından aşılacak, böylelikle Searle'ün söz edimleri kuramının yolu açılacaktır. Bu iki bildirim sınıfı arasındaki ilk karşıtlık, gözlemsel olsun edimsel olsun tüm bildirimlerde seçikleştirilebilecek hiyerarşik katmanlarla ilgili daha kökten bir ayırım kapsamına alınır (Ricoeur, 2010: 58).

Austin bir şey söylemek, bir şey yapmaktır görüşünden yola çıkar. Bu dil kullanımını dünya hakkında bildirimlerde bulunmak, betimlemeler

yapmakla sınırlı tutan mantıkçı pozitivist görüş karşısında, ama bu görüşü tamamen reddetmeden, deyim yerindeyse mantıkçı pozitivistlerin durduğu noktadan bir adım daha geri çekilip dil kullanımına daha kapsayıcı bir noktadan bakarak yaptığı bir saptamadır. Austin bir şey yapıp söylerken yapıp-ettiğimiz işlere “edimsöz edimi” ya da kısaca “edimsöz” der ve onları beş grupta toplar:

(1) Bu yaptıklarımın bir bölümünde bir takım kararlar veririz: örneğin jürilerle yargıçların yürütülen yargılamalarda, hakemlerin yönettikleri maçlarda vardıkları kararları söylerken yapıp- ettikleri budur. (2) Bir gücü, bir hakkı kullanırız: örneğin atamalar yaparız, emirler veririz, önerilerde bulunuruz. (3) Yükümlülükler altına gireriz. Örneğin söz veririz. (4) Tutum ve davranışlar sergileriz: örneğin özür dileriz, kutlamada bulunuruz, saygımızı sunarız, beddua ederiz. (5) Bir de konuşma sırasında yaptıklarımız vardır: örneğin yanıt veririz, kabul ederiz, açıklamada bulunuruz (Austin, 2009: 19-20).

Austin, söz edimleri kuramını ve bir şey söylemenin bir şey yapmak anlamına geldiğini ifade eden “edimsel dil” kavramını ortaya atmıştır. Austin’e göre, konuşmacının yaptığı şey, belirli sosyal bağlamlar içerisinde sosyal gerçeklikler ortaya koymak, yani bir iş yapmaktır. Bu noktada Austin, edimsel dili oluşturan edimselleri şu şekilde açıklar. Bunların hepsinde tekrar tekrar belli bir takım fiillere rastlansın, bu fiiller de birinci tekil kişi şimdiki zaman bildirme kipinde ve etken çatıda olsun. Ona göre bu koşulları sağlayan ifadeler bulmak mümkün, ancak (a) bunlar bir şey betimlemezler, aktarmazlar, ya da saptamada bulunmazlar; doğru ya da yanlış olmazlar; (b) bunlarda cümleyi ifade etmek, eylemde bulunmaktır, ya da eylemde bulunmanın parçalarıdır ve bu eylem de normal olacak bir şey söylemek, ya da yalnızca bir şey söylemek olarak betimlenemez (Austin, 2009: 42-43). O, bir şeyi betimlemeyen, aktarmayan; salt bir saptama olmayan, dolayısıyla doğru veya yanlış olmayan cümlelere örnekler verir.

1 “Evet - Ben bu kadını yasal eşim olarak kabul ediyorum -” (evlenme töreninden)

2 “Ben bu gemiye “Queen Elisabeth” adını veriyorum.” (bir gemiye ad verme töreninden)

3 “Saatimi kardeşime veriyor ve devrediyorum.” (bir vasiyetnameden)

4 “Yarın yağmur yağacağına dair seninle altı lirasına bahse girerim” (Austin, 1975: 42-43).

Bu örneklerde açıkça görünüyor ki, cümleyi ifade etmenin, yapmakta olduğunu ifade ederken söylemiş olduğum şeyi betimlemek, ya da yapmakta olduğumu bildirmek olmadığı, o şeyi yapmakta olduğudur. Bunlar bir şey betimlemezler, aktarmazlar ya da saptamada bulunmazlar; doğru ya da yanlış olmazlar. Bunlarda cümleyi ifade etmek, eylemde bulunmaktır, ya da eylemde bulunmanın parçasıdır ve bu eylemde normal olarak bir şey söylemek, ya da yalnızca bir şey söylemek olarak betimlenemez. Austin’e göre, bu ifadelerin hiçbiri doğru ya da yanlış değildir. Yukarıdaki örneklerde, a) evlenme, b) bir gemiye isim verme, c) miras bırakma, d) bahse girme eylemleri gerçekleştirilmektedir. Bir gemiye ad verme eylemi, “adını veriyorum” sözcüklerini dile getirerek gerçekleştirilir. Belediyede “evet (kabul ediyorum)” dediğimde, evlilik konusunda bir görüşme yapmıyorum, evleniyorum (Austin, 1975: 6). Austin’in, Viyana Çevresi filozoflarının doğrulanabilirlik ölçütünün geçersizliğini göstermeye çalışırken temele aldığı düşünce, bu olmuştur. Sözcelemlerin, konuşan kişilerin bir takım edimlerini içerdiğini ve bazı evlenme, ad verme, şu kadar yıl cezaya çarptırma gibi edimlerin ise ancak dil aracılığıyla gerçekleştirilebildiğini görerek anlam sorununu doğruluk ilkesinin dışında değerlendirmiştir.

Austin, bir edimsel ifadenin başarılı olması için bazı koşulları yerine getirmesi gerektiğini düşünmektedir. Austin, bundan hareketle, bir edimselin isabetli ya da isabetsiz olup olmadığını belirleyebilmek için birtakım koşullar; onun ifadesiyle “yerinelik koşullarını” sıralar. Böylece bir edimselin isabetli olduğunu söylemek, o edimsel ifadelerin bu koşulları karşıladığını söylemek demektir. Bir edimselin görevini iyi bir biçimde ya da yerli yerinde yapması için zorunlu koşulların bazılarını ifade etmeye çalışalım. Austin, edimlerinin gerçekleşebilmesi için şu koşulları öne sürüyor:

(A.1) Ortada, belirli bir uyuşumsal etkisi olan, kabul görmüş belli bir geleneksel işleyiş bulunmalıdır.

(A.2) Oluşturulan bir durumda koşullar ve belli kişiler, belirli işleyiş için uygun koşullar ve kişiler olmalıdır.

(B.1) İşleme katılan kişiler, bunu doğru biçimde yerine getirmelidir.

(B.2) İşleme katılanlar, gerekenleri eksiksizce yerine getirmelidir.

(C.1) İşleme katılanlar, gerekli duygulara, düşüncelere, niyetlere sahip kişiler olmalıdır.

(C.2) İşleme katılanlar, niyetli oldukları şeyi sonuçta gerçekten davranış olarak göstermelidirler (Austin, 1975: 14-15).

Dolayısıyla bu kurallardan herhangi biri yerine getirilmediğinde, ifadenin isabetsiz olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, bir ifadenin “yerinde olma” ya da “yerinde olmama” durumu bu koşullar açısından belirlenecektir. Bu altı kuraldan birine aykırı davranıldığında edimsel ifade başarısız olmuş demektir. Bir ifadenin başarısızlık türlerini ikiye ayıran Austin, A.1'den B.2'ye kadar olan kurallara uymayan ifadelerin başarısızlık durumlarına “karavana” adını vermektedir. İkinci başarısızlık türünü ise, “kötüye kullanma” olarak adlandırır; kötüye kullanma, C.1 ve C.2 koşullarına aykırı davranıldığında ortaya çıkmaktadır (Austin, 1975: 15-16).

Özetle, Austin edimsel ifadelerin başarılı olabilmesi için üç çeşit gerçekleşme kuralını taşımaları gerektiğini belirtmektedir. (1) Uzlaşım sal etkiye sahip uzlaşım sal bir süreç olmalıdır. (2) Şartlar ve kişiler süreçte açıklandığı gibi uygun olmalıdır. (3) Süreç, doğru ve tam yönetilmelidir. Sıklıkla, kişilerin süreçte açıklandığı gibi gerekli düşünceleri, hisleri ve niyetleri olmalıdır (Levinson, 1992: 236).

Edimsel, saptayıcı ayırımına yukarıda değinmiştik, şimdi de edimsel fiillerle ilgili farklı değerlendirmelere bakalım. Marcelo Dascal'a göre, Austin'in edimsel hipotezi sayısız farklı nedenlerden dolayı çökmüştür. Ona göre ilk olarak, edimsel fiilleri edimsel olmayan fiillerden ayırt edebilmek için herhangi bir gramer kuralı bulunmamaktadır. Edimselleri betimleyicilerden ayıran nitelikler belirgin değildir. Çünkü bunlar sadece tekil şahıs, aktif kip ya da şimdiki zaman içerisinde olmayan edimsellerin örnekleridir (Dascal, 2003: 513). Dascal buna söz edimi yanıtması olarak belirtici cümleler içerisinde şimdiki zamana dayanan bir söyleyişi açıklama girişimi adını vermiştir. Edimsel fiillerin gramer kurallarına uygun ayırt edici özelliklerinin temelini sarsan örnekler aşağıdaki gibidir:

1. Örnek: Mahkeme şüpheliyi suçsuz bulmuştur. (Örnek sivil mahkemeden ziyaden denizcilik mahkemesi mareşalinden alınmıştır.)

2. Örnek: Bu sebepten dolayı işinize, derhal geçerli olmak kaydıyla, son verilmiştir.

3. Örnek: A: Devletin müdahale ettiğini inkâr mı ediyorsunuz? B: Evet, onu inkâr ediyorum (Thomas, 1995: 45).

Adlandırılan edimin başarılı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için bazı belirli koşulların yerini getirilmesi gerekmektedir. Bu koşullar Austin tarafından konulan gerçekleşme koşullarıdır. Jenny Thomas, bunlara bu koşulların daha kısa ve öz bir versiyonunu ekler:

A: (i) Alışla gelmiş etkiye sahip alışıl gelmiş bir prosedür olmalı. (ii) Kişiler ve koşullar uygun olmalı.

B: Prosedür (i) doğru ve (ii) tam bir biçimde gerçekleştirilmiş olmalı.

C: Çoğu zaman (i) Kişiler gereken duygu, düşünce ve amaçlara sahip olmalı. (ii) İzleyen davranış belirlenmiş ise ilgili taraflar bunu yapmalıdır. (iii) Bu sebepten dolayı sadece yetkili konuşmacı, sadece ilgili durumda belirgin edimi yerine getirmelidir. Bir diğer deyişle edimin gerçekleştirilişi, koşulların suistimalinden dolayı başarısız veya etkisiz olabilir. Örneğin, gemi isimlendirme ediminde, ilgili durum ve prosedür dahilindeki yetkili kişiden başka birisinin, gemiye bir şişe şampanya fırlatması, isimlendirme söz ediminin yerine getirilmediği anlamına gelir (Thomas, 1995: 37).

Austin'in Söz Edimleri Sınıflaması

Söz edimleri kuramında dilin işlevleri terimiyle bireylerin dille ne yaptıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Her cümlemin sözle yerine getirilen bir eylem olduğu varsayılmaktadır. Bir başka ifadeyle tüm ifadelerin sahip oldukları anlamdan başka, belli güçlerle belli işler yaptıkları söylenebilir. Şimdi Austin'in sınıflamasına değinelim. Austin aşağıdaki üç çeşit edimden bahsetmektedir.

(1) Düz söz edimi: Kesin bir anlam ve gönderimle olan bir cümlemin ifadesidir; yani, anlamı olan sesler ve cümlelerdir. Austin'e göre, bir düz söz ediminde bulunulduğunda sırasıyla şu üç edim gerçekleştirilmiş olur. Bunlar seslendirme edimi, dillendirme edimi ve anlamlandırma edimidir.

(2) Edimsöz edimi: Bir cümleyi söyleyerek onunla çağrıştırılan uzlaşım gücü bağıntılı düz ifade bulunma, ikram etme, söz verme vs.; yani, gelenekselleşmiş iletişim gücü olan ifadelerdir. Bu nokta, söz edimin işlevini göstermektedir. Edimsözler, düz söz ediminde bulunurken gerçekleştirilen edimleri kapsar. Dil yoluyla kişilere bir iş yaptırılırken ortaya

çıkan edimsöz güçleridir. Örneğin; bildirimde bulunma, soru sorma, bilgi verme, emretme, rica etme, randevu alma edimsözleri gerçekleşmektedir.

(3) Etkisöz edimi: Bir cümleyi söyleyerek dinleyici üstünde ifadenin şartlarına özel etkilere yol açma; yani, sözün yarattığı etki, söz edimin sonucunu ya da etkisini gösteren bölüm olarak değerlendirilmektedir (Levinson, 1992: 236).

Bir söz edimi gerçekleştirmekle, dünyadaki bir şeye etkide bulunulur. Demek ki Austin'in saydığı üç edim, bir şeyler söylemek; bir şeyler söylemiş olmakla edimde bulunmak; bir şey söylemiş olmakla edimde bulunmak yoluyla bir şeye etki etmek olarak karakterize edilebilir.

Şimdi yukarıda değindiğimiz bu edimler arasındaki ilişkiye daha ayrıntılı bir biçimde değinelim. Düz söz ediminde bulunmak genel olarak, aynı zamanda ve bir edimsöz ediminde bulunmaktır. “Dolayısıyla, bir düzsöz ediminde bulunurken, bir soru sorar ya da bir soruya yanıt veririz, bir bilgi veririz, bir güvence veririz, bir uyarıda bulunuruz... bir saptamada bulunuruz, ya da bir betimleme yaparız ve benzeri daha bir çok edimde bulunuruz. Bir düzsöz ediminde bulunduğumuzda konuşma yeteneğini kullanırız. Austin, bir edimde bulunmayı, bir “edimsöz” ediminde bulunmak yani bir şey söyleme ediminde bulunmanın karşıtı olarak bir şey söylerken bir edimde bulunmak olarak izah eder. Yerine getirilen edime “edimsöz edimi” adını verir” (Austin, 1975: 98-99).

Austin'e göre, düzsöz edimi bir şey söylemekken, edimsöz edimi bir şey yapmaktır: “bir edimsöz ediminde bulunmak, yani bir şey söyleme ediminde bulunmanın karşıtı olarak bir şey söylerken bir edimde bulunmaktır. Austin yerine getirilen edime, edimsöz edimi adını verir, dilin burada söz konusu olan farklı türden işlevleriyle ilgili öğretilen edimsöz güçleri öğretisi diye söz eder” (Austin, 2009: 1).

Bir şey söylemek bir düzsöz edimi gerçekleştirmekle özdeştir. Diğer bir deyişle, bir düzsöz edimi gerçekleştirmeksizin bir şey söylenemez. Austin, düzsöz edimleri arasındaki bazı ilişkileri açıklamaktadır. Austin'e göre, seslendirme edimi, belirli sesleri ifade etme, dillendirme edimi, belirli bir dilbilgisine uyan, belirli bir dilin sözlüğü içerisindeki belirli sözcükleri ifade etme, anlamlandırma edimi ise, bu sözcükleri, az çok belirli birtakım şeyleri anlatmaya çalışarak ve belirli bir şeye göndermede bulunarak

kullanma edimidir. Bir dillendirme edimi gerçekleştirebilmek için bir seslendirme ediminde bulunmak gerekir. Ama bunun tersi doğru olamaz: “Bir maymun, “git” gibi bir ses çıkardığında bu bir dillendirme edimi değildir. Bir dillendirme edimini gerçekleştirmek için belli bir dilin sözlüğünde yer alan sözcükleri, o dilin dilbilgisi kurallarına uygun biçimde ve belirli bir tonlamayla söylemek gerekir. Bundan dolayıdır ki, “bu üçgenler pek sınırlı” demekle bir dillendirme edimi gerçekleştirilemez. Dillendirme edimi, seslendirme edimi gibi özü gereği (tonlama, göz kırpma vb. jestlerle) taklit edilebilen ve yeniden üretilebilen bir edimdir. Ancak, anlamlandırma edimi yalnızca aktarılabilir” (Austin, 1975: 95-96).

Düzsöz ve edimsöz edimlerinden sonra Austin, etkisöz edimini açıklamaya çalışır. Etkisöz edimi için şöyle bir tanımlama yapar. Bir şey söylemek çoğu zaman, konuşan kişinin, dinleyici ya da başka kişilerin duyguları, düşünceleri ya da edimleri üzerinde dolaylı etkiler yaratacaktır. Bu tür bir edimde bulunmaya, bir etkisöz ediminde bulunmak, yerine getirilen edime de, uygun olduğu yerlerde, etkisöz der (Austin, 1975: 122).

Etkisöz edimi kavramı, edimsöz edimi kavramıyla bağlantılı, edimsöz edimlerinin dinleyen kişilerin edimleri, düşünceleri, inançları vb. üzerindeki sonuçlarını, ya da etkilerini gösteren bir kavramdır. Örneğin, düşüncelerimi gerekçelendirerek karşımızdaki kişiyi kandırmaya ya da ikna etmeye, birini uyararak onu korkutmaya ya da telaşlandırmaya; birinden bir ricada bulunarak, kişiye bir şey yaptırmaya, bilgilendirerek, kişiyi ikna etmeye çalışabilirim. Bütün bu anlatımlar etkisöz edimlerini gösterir (Searle, 1969: 122). Belirtmek gerekir ki, işin içinde olan araçlar uyuşmsal olmadıkça, ortada bir edimsöz edimi olamaz; dolayısıyla onu gerçekleştirmek için başvurulmuş sözel olmayan araçlarda uyuşmsal olmalıdır. Edimsöz edimleri uyuşmsal edimlerdir. Etki söz edimleri ise uyuşmsal olmazlar. Her iki tür edim sözel olmayan bir biçimde yerine getirilebilir; fakat böyle olduğunda bile bir edimin edimsöz adını hak edebilmesi için, o edimin uyuşmsal nitelikte söz-dışı bir edim olması gerekir. Ama edimsöz edimini gerçekleştirmek için uyuşmsal edimlerden yararlanılmasına rağmen etki söz edimleri uyuşmsal değildir. Etki söz edimi, ya bir etki söz hedefinin gerçekleşmesi, ya da edim sözün devamı olan bir etki söz edimin yaratılması olabilir. Bir edimsözün etki söz hedefi, bir başkası için devamındaki etki söz olabilir (Austin, 1975: 119-121).

Sonuç

Gündelik dilci felsefede temel ilginin, dilin değişik kullanımlarına yöneldiği ve dilin incelikleri ya da ince ayrımları üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Dil artık, önceki dönemdeki aksine kusursuz bir mantıksal biçime dayandırılmaz, değişik kullanım biçimleri ve işlevleri açısından ele alınır. Bu anlamda gündelik dilcilerin, dile artık doğruluk/yanlışlık karşıtlığı içinde bakmadıkları söylenebilir. Dil, günlük etkinliklerin bir parçası olarak görülür ve böyle bir bağlantılılık içinde değerlendirilir. Dolayısıyla gündelik dilciler, dili, bir eylem alanı içinde ele alır ve konuşanın ve dinleyenin yönelimleri, eylemleri vb. açısından değerlendirirler.

Mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ilkesine karşı çıkan gündelik dilciler, olgusal bildirimler dışındaki tümceleri de kapsayacak bir anlam kuramı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bu yüzden doğrudan olgusal saptamalar olanlar dışındaki tümce örneklerini, özellikle günlük dilde sık sık kullanılanları ele almışlardır.

Austin'in geliştirdiği söz edimleri kuramı, dilin farklı kullanım biçimleri ve işlevlerini öne çıkarması açısından, özellikle döneminin sınırlayıcı ve indirgeyici dil görüşüne göre, kapsamlı bir dil kuramı olma özelliğine sahiptir. Austin, doğruluk ya da yanlışlık açısından değerlendirilemeyecek olsalar da, gündelik konuşmalarımızda kullandığımız birçok tümceyle, anlamlı ve içerikli bir konuşmayı ya da iletişimi olanaklı görmesinden dolayı analitik felsefe içerisinde oldukça önemli bir dönüşüm başlatmıştır. Austin böylece, anlamı yalnızca basit bir doğruluk/yanlışlık karşıtlığına indirgemez ve anlamlı tümceleri yalnızca bildiri tümceleri olmaktan çıkarır. Gündelik konuşmalarımızda, kendisiyle bir bildirimde bulunmadığımız; ancak bir edimde bulunduğumuz, söz verdiğimiz, ricada bulunduğumuz vb. bir çok tümcenin hiç de anlamsız olmadığını gösterir.

Austin'e göre, ana işlevi yalnızca olguları doğru ya da yanlış olarak bildirmek ya da aynı biçimde olayları betimlemek olan bir anlam kuramı, dile ilişkin bütünlüklü bir açıklama getiremeyecek ve bunun ötesinde de böyle bir koşulu yerine getirmeyen bütün durumları da anlamsız ya da değersiz görecektir. Bu aşamada Austin, bu anlamsızlık sınırının yeniden çizilmesi gerektiğini düşünür. Olgulara ilişkin bir bildirim de bulunmayan; ancak, öyle ya da böyle insanları etkileyen ya da insanların dikkatlerini

ifadenin içinde gerçekleştirildiği durumlara çeken ifadeler de vardır. Bu tür ifadeleri de Austin, edimsel olarak adlandırır. Edimsel ifadeler açısından düşünüldüğünde, bir tümce ifade etmek, yapıyor olunan eyleme ilişkin bir bildirimde bulunulduğu anlamına gelmez. Sözelimi, Bu kadını eş olarak kabul ediyorum dediğimizde gerçekleştirdiğimiz şey, bir evlilik üzerine bildirimde bulunmak değil; bizzat onu yapmaktır.

Austin'in söz edimleri sınıflandırması ise düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz ediminden oluşmaktadır. Austin, düzsöz edimini; seslendirme edimi, dillendirme edimi ve anlamlandırma ediminden hareketle açıklamaktadır. En önemli nokta, edimsöz edimleri uyuşmsal edimlerdir. Etki söz edimleri ise uyuşmsal olmazlar. Austin'e göre, etkisözlerin aksine, edimsözler dil dışı araçlarla da gerçekleştirilebilmelerine karşın, mutlaka uyuşmsal olmalıdırlar.

Kaynaklar

- Alston, W. P. (1965). *Philosophy of Language*. Engewood Cliff, NJ: Prentice Hall.
- Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words* (ed. J. O. Urmson). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Austin, J. L. (1979). *Philosophical Papers* (eds. J. O. Urmson & G. J. Warnock). New York: Oxford University Press.
- Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak* (çev. R. L. Aysever). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bach, Kent. (1998). Speech Acts. *Routledge Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. Craig). London: Routledge.
- Bell, R. (1991). *Translation and Translating*. London: Longman.
- Dascal, M. (2003). *Interpretation and Understanding*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Finch, G. (2000). *Linguistic Terms and Concepts*. New York: St. Martin's Press.
- Levinson, C. S. (1992). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1979). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peccei, J. S. (1999). *Pragmatics*. London: Routledge.
- Richards, J. C & Schmidt, R. W. (1986). *Language and Communication*. New York: Longman Publishing.

- Ricoeur, P. (2000). *Söz Edimleri Kuramı ve Etik* (çev. A. Altınörs). Bursa: Asa Kitabevi.
- Ricoeur, P. (2010). *Başkası Olarak Kendisi* (çev. H. Hünler). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Rossi, J. G. (2001). *Analitik Felsefe* (çev. A. Altınörs). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Saeed, J. (2003). *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. New York: Cambridge University Press.
- Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. London & New York: Longman.
- Urhan, V. (2013). *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Uygur, N. (2000). *Kuram-Eylem Bağlamı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Öz: Çalışmamızın temelinde olan söz edimleri kuramı bir şey söylemenin bir şey yapmak olduğu tezinden hareket eder. Söz edimi kavramında edim eyleme, söz ise dile gönderme yapmakta olup genel bir tanımla söz edimi, gerçekleştirilmesi için dile gereksinim duyulan eylemleri gerçekleştirmeye yarayan, bir şey söylemenin belli koşullar sağlandığında bir şey yapmayı içermesi olarak ifade edilebilir. Bu noktada da anlatılmak istenen gündelik konuşmalarımızda, kendisiyle bir bildirimde bulunmadığımız; ancak bir edimde bulunduğumuz, söz verdiğimiz, ricada bulunduğumuz vb., bir çok cümlenin hiç de anlamsız olmadığını gösterilmesidir. Böylece, anlam yalnızca basit bir doğruluk-yanlışlık karşılığına indirgenmemiş olmaktadır. Bu çalışma konuya yönelik literatür taramasıyla, birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Austin, gündelik dil felsefesi, anlam, söz edimleri, söz edimleri sınıflaması.

